

דרכנו ע"פ שיחות הרצי"ה פרשת קורח - ראש הישיבה

ארץ זבת חלב ודבש - סוד הרע שנהפך לטוב

1. במדבר ט"ז, י"ב- י"ג

יב וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה, לְקַרְא לְדָתָן וְלָאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב; וַיֹּאמְרוּ, לֹא נַעֲלֶה. יג הַמַּעַט, כִּי הֶעֱלִיתָנוּ מֵאֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ, לְהַמִּיתָנוּ, בַּמִּדְבָּר: כִּי-תִשְׁתַּרְרַר עָלֵינוּ, גַּם-הַשְּׁתַּרְרָר.

2. שיחות הרצי"ה, במדבר עמ' 194-197

9. מעשה קורח

מגיעים לפרשיה השניה הגדולה של מעשה המדבר. ניתן אולי במידה מסויימת להשוות את היחס שבין מעשה קורח למעשה המרגלים, ליחס שבין מעשה בני אהרן למעשה העגל. לעומת מעשה העגל, מעשה בני אהרן הוא זעזוע פנימי במקדש וקדשיו. כך לעומת מעשה המרגלים שהוא התמוטטות בריאל-פוליטיקה של הקשר של העם לארץ, מעשה קורח הוא פגיעה בפנימיות הנבואה ובפנימיות ענין "משה קיבל תורה מסיני..."⁴¹.

11. דתן ואבירם

בהמשך, נפגשים במלחמה עם החוצפה הנוראה של דתן ואבירם⁴⁸. "וישלח משה לקרא לדתן ולאבירם... ויאמרו: לא נעלה!"⁴⁹. שתי מילים אלה מספיקות! אבל יש יותר מזה. וכדי להבין יש צורך לחזור על הראשונות⁵⁰, אל יסודי היסודות מקדמוני קדמוניות. יש הגדרה מיוחדת של שכחי ארץ-ישראל בשלוש מילים: "ארץ זבת חלב ודבש"⁵¹.

12. "ארץ זבת חלב ודבש"

הגדרה זו של ארץ-ישראל אפשר להבינה במובן פשוט. שלוש מילים אלו מבטאות את שבח הארץ במובן עובדתי ממשי. החלב הוא תוצרת של מרעה הצאן, והדבש הוא מתיקות הפירות⁵². עם זה, לשני מיני מזונות אלה, יש ענין מיוחד.

אכילת דם היא איסור חמור בתורה: "כי הדם הוא הנפש"⁵⁵. הדם הוא עצם מציאות החיים שלנו. מהלב, שהוא מרכז החיים, זורם הדם ממעלה למטה וממטה למעלה. בפרק מסויים של מהלך סדר החיים, הנוזל החיוני הזה עובר התפתחויות, השתלשלויות וגלגולים, עד שמגיע לבגרות כזו שיוצא החוצה ונהפך לחלב. הדם נעשה חלב, האדום נעשה לבן. זאת עובדת חיים מדעית שגם החלב הוא דם, אם-כן איך מותר לשתות חלב? הרי הדם הוא מהאיסורים היותר חמורים שבתורה! הגמרא ב"בכורות" דנה בענין זה. אין זה כל-כך פשוט שמותר לשתות

חלב. הרי באמת זה דם! הגמרא מביאה הוכחות מפסוקים שמותר לשתות את ה"דם שנעכר ונעשה חלב". פלא פלאים!

3. בכורות דף ו' ע"ב

לִישְׁתֵּי קַמִּיל⁵⁶ וְחָלָב דְּבִרְחֵמָה בְּהוֹרָה מְגֻלָּן
 דְּשֵׁרֵי אֵילִימָא מִדְּאִסוֹר רְחֵמָא בִּשְׂרִי בְּחָלָב הָא
 לְחוּדִיָּה שְׂרִי וְאִימָא חָלָב לְחוּדִיָּה אִסוֹר בְּאִכִּילָה
 וּמוֹתֵר בְּהֵנָה⁵⁷ בִּשְׂרִי בְּחָלָב בְּהֵנָה נְמוֹ אִסוֹר
 וְלִרְשִׁי⁵⁸ דְּשֵׁרֵי בְּהֵנָה מִשְׁכַּחַת לָהּ לְמִילְקֵי עַל בִּישׁוּלִיָּה אֵלָא מִדְּגֵלֵי רְחֵמָא
 דְּבַפְסוּלֵי הַמּוֹקְדֵשִׁין⁵⁹ תּוֹבַח וְלֹא גִיזָה בִּשְׂרִי וְלֹא חָלָב - הָא דְּחוּלִין שְׂרִי וְאִימָא
 דְּחוּלִין אִסוֹר בְּאִכִּילָה וְשֵׁרֵי בְּהֵנָה דְּקִדְשִׁים בְּהֵנָה נְמוֹ אִסוֹר אֵלָא מִדְּכַתִּיב
 וְדִי חָלָב עֻזִים לְלַחֲמֵךְ לֶלֶחֶם בֵּיתְךָ וְחַיִּים לְנַעֲרוֹתֶיךָ וְדִילְמָא לְסַחֲוֵרָה אֵלָא
 מִדְּכַתִּיב⁶⁰ וְאֵת עֶשְׂרֵת חֲרִיצֵי הַחָלָב וְדִלְמָא לְסַחֲוֵרָה אִמּוֹ דְּרַכָּה שֶׁל מִלְחָמָה
 לְסַחֲוֵרָה וְאִיבְעִית אִימָא מִהֵבָא⁶¹ אַרְץ זֹבַת חָלָב וְדִבְשׁ⁶² וְאִי לֹא דְּשֵׁרֵי מִשְׁתַּבַּח לָן
 קָרָא בְּמִדֵּי דְּלֹא חָזִי וְאִבִּיָּא מִהֵבָא⁶³ לְכוּ שִׁבְרוּ וְאָכְלוּ וְלָכוּ שִׁבְרוּ בְּלֹא כֶסֶף וּבְלֹא

רבי שמעון. (6) דלג מישתרי
 מאכילה ממקנת סימנן עד שיהא
 ראשו ורובו דומה לאמו או לא:
 אישתני

4. שיחות הרצי"ה, שם

14. כוחה של ארץ-ישראל

במה אנו נפגשים פה? בכוחה של ארץ-ישראל, שהיא ארץ זבת חלב ודבש, שיש בכוחה להפוך את האיסור להיתר. מכת תורתו של עם ישראל בארץ-ישראל, מתגלה תופעה שהאיסור מתהפך להיתר. ממקור התורה, מדיעת התורה ולימודה, מופיע חידוש פלא זה⁵⁶. התורה היא עם ישראל והיא ארץ-ישראל. בכוחה של ארץ ד', כמו של עם ד', מכוחה של תורת ד', להפוך את האיסור להיתר. "מלאך רע בעל כרחו יענה אמן"⁵⁷! "קטיגור נעשה סניגור"⁵⁸! אדום נעשה לבן⁵⁹. זהו "קונץ" נפלא של ארץ זבת חלב ודבש⁶⁰.

15. דבש

המובן היסודי של "דבש" בתורה הוא דבש תמרים⁶¹ או תאנים⁶², דהיינו: מתיקות של פירות⁶³. זה המובן על-פירוב בחומש⁶⁴. כך המובן בלשון הקודש המקראית. יחד עם זה לעברית המקראית יש המשך לעברית של הנביאים, לעברית התלמודית ולעברית שלנו. יש הרבה מילים עבריות שאינן נזכרות בפסוקים. (למשל: הביטוי "כפירה"⁶⁵. במקרא, בגמרא, ברמב"ם נמצא הביטוי "כופר", "אשר יכפור" וכדו'. אבל לצורה הלשונית הדקדוקית הזאת – "כפירה" – לא נתמזל להיות בשימוש במקרא.) על-כל-פנים, לביטוי "דבש" שבמקרא שמוכנו דבש פירות, יש המשך בנביאים, שם נפגשים בדבש אחר: דבש דבורים. למשל, במעשה שמשון "מעז יצא מתוק"⁶⁶ מדובר על דבש דבורים⁶⁷. וכן כששאל המלך גזר תענית, ויונתן טעם קצת דבש "ותאונה עיניו"⁶⁸, הדבש היה דבש דבורים.

גם אצל דבש דבורים אנו נפגשים באותו פלא. מותר על-פי דין לאכול דבש דבורים, אך האם זה כל-כך פשוט? הרי הדבורה היא בגדר שרץ העוף שאסור מן התורה באכילה, ו"היוצא מן הטמא – טמא"⁶⁹? אלא שיש לדבורים כשרון מיוחד לעבד את הדבש⁷⁰. על-כל-פנים תערוכת ודאי שיש כאן! נכון שהדבורים מעבדות את הדבש, אבל העיבוד נעשה על-ידי הגוף שלהן. הדבש יוצא מתוך הערכוביה של מה שנעשה בתוך גופה של הדבורה, לכן היתר הדבש אינו כל-כך פשוט והגמרא מביאה ראיות והוכחות מוצקות שמותר לאכול דבש. אם-כן, גם כאן אנו נפגשים באיסור חמור שנהפך להיתר, וזה שייך לשבח ארץ-ישראל⁷¹.

16. הפיכת איסור להיתר (על-פי התורה)

אצל שני החומרים המזינים האלה, איסור חמור נהפך להיתר. כאן נפגשים בהגדרה של ארץ-ישראל: ארץ זבת חלב ודבש. יש לה כח להפוך איסור להיתר. כמובן, לא על-ידי כל אחר, רחמנא ליצלן, אחרת תהיה כאן הריסת התורה, אלא בכח התורה המעידה שאפשר לאכול חלב ודבש. תורת ד', עם ד' וארץ ד' הם ענין אחד, שותפות אחת וקדושה משולשת אחת⁷². "אין תורה כתורת ארץ ישראל"⁷³. "משה קיבל תורה מסיני"⁴¹, ותורה שבעל-פה מבררת, מלבנת ומוכיחה שמותר לאכול חלב ודבש.

יש הרבה שבחים של ארץ-ישראל: "אורא דארץ ישראל מחכים"⁷⁴, "אתה מבקש לראות את השכינה בעולם הזה? עסוק בתורה בארץ ישראל"⁷⁵, וכדומה.

אלה שבחים נחמדים, אבל צריך להבין שמעל כל המעלות האלה, עומדת האפשרות ממקור תורה מן השמים להפוך את האיסור להיתר. זאת היא גבורה רוחנית קדושתית היותר גדולה, שאין לה דוגמא בעולם. זאת הדרגה היותר עליונה שבעולם, המתגלה ממקור "יוצר אור ובורא חשך"⁷⁶, ההופך חושך לאור ורע לטוב.

17. היכל המשיח

בהקדמת ספר הזוהר מוזכר ענין זה⁷⁷. בעולם-הבא יש ישיבה-של-מעלה שבה "צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם"⁷⁸. ויש שם ישיבה מיוחדת של משיח. המשיח הוא נשמה גדולה לעילא, "ירום ונשא וגבה מאד"⁷⁹. אין לתאר את ענקיותו של המשיח. יש אצל חז"ל ציור איך נראה היכלו של המשיח, ובסופו מופיעה הערה מיוחדת: תלוי שם מין פתק, מין הכרזה שבו רשומה התכנית, הפרוגרמה וההגדרה של היכל המשיח: מי שלא יכול להפוך חשוכא לנהורא,

— חושך לאור, מרידא למתיקא, רע לטוב, מי שלא הגיע למדרגה זו ומי שאין לו גבורה זו, לא יכנס כאן. הוא אינו שייך לישיבה של משיח⁸⁰. כדי להיות שייך לישיבתו של משיח, צריך להיות שייך לכלליות "... ושכנתי בתוכם"⁸¹, לקדושת תורה מן השמים ולגבורת גילוי "ארץ זבת חלב ודבש" המהפכת איסור להיתר וחושך לאור. "ארץ זבת חלב ודבש" אינו דבר אנושי, אלא דבר שמימי הנמשך מבורא כל העולמים — "מלכותך מלכות כל עלמים וממשלתך בכל דור ודור"⁸². רק ממקור יוצר העולם, יכול להופיע עם כזה ותורה כזו וארץ כזו, אשר בכוחם לגלות את הנס הנפלא הזה של הפיכת רע לטוב. באחרית הימים מתגלה אור זה של משיח במידה היותר גדולה.

18. רשעות דתן ואבירם

מכאן אנו באים להבנת מעשה דתן ואבירם, שהוא מעשה הרשעות הגדול ביותר: "וישלח משה לקרא לדתן ולאבירם בני אליאב, ויאמרו: לא נעלה"⁴⁹. זאת חוצפה שאין כמוה. משה רבינו צריך לטרוח לבוא אליהם, והמחוצפים האלה "נצבים"⁸³ פתח אהליהם ונשיהם ובניהם וטפם"⁸⁴. והם אומרים: "לא נעלה"⁴⁹! גם זה מספיק, אבל יש יותר מזה.

"המעט כי העליחנו מארץ זבת חלב ודבש"⁸⁵. כאן הרשעות והטומאה היותר נוראות שבכל הפרשה. לאחר שכיררנו שהביטוי "ארץ זבת חלב ודבש" מבטא

את כל קודש-הקדשים של קדושת ארץ-ישראל וקדושת תורה מן השמים, ושממקור אחר אי-אפשר להפוך חושך לאור, רע לטוב ואיסור להיתר — ניתן להבין את עומק רשעותם: הם לוקחים ביטוי זה ומעבירים אותו לטומאת מצרים!⁸⁶ זה יותר חמור ממעשה קורח. קורח אמנם היה היוזם והמעורר, אבל כאן הוא השיא של הרשעות והטומאה! את המילים האלו המיוחדות לעם ד', ארץ ד' ותורת ד' — הם מעיזים להעביר למצרים! מזעזע לראות ולשמע! מְדַבֵּר ד' בורא עולם, אשר מלכותו מלכות כל עולמים⁸⁷, נמשכת קדושת ארץ-ישראל וקדושת תורה שבעל-פה להפוך רע לטוב, וכנגד זה הם מתחצפים! אין מילים לתאר טומאה זו שהיא החריפה ביותר! מזעזע!

ע"ד האמונות הזרות, אומר לכ"ג את דעתי, כי לא הבלעתן והריסתן היא מטרת אורם של ישראל, כמו שאין אנו מכוונים הרס כללי לעולם ולאומיו כולם, כי-אם תקנתם והעלאתם, הסרת סיגיהם, וממילא יצטרפו בזה למקור ישראל, להשפיע עליהם טללי אורות. «הסרותי דמיו מפיו ושקוציו מבין שניו ונשאר גם הוא לאלקינו»⁵, וזה נהג אפילו באיליות, וקל-וחומר בדתות הנסמכות בחלק מיסודותיהן על אור תורת ישראל. וגדולים דברי הגר"א ז"ל⁶: ואת עשו שנאתי — את הטפל לעשו, אבל עקרו שהוא ראשו בהדי אבהן דעלמא גניז, ועל-כן «ראיתי פניך כראות פני אלקים» אמר איש האמת יעקב איש תם, ודברו לא ישוב ריקם, ואהבת אחים של עשו ויעקב, של יצחק וישמעאל, תעלה על כל אותן המהומות, שהרשעה הנכרכת בטומאת הגויה גררה אותן, תתגבר עליהן ותהפכן לאור ולחסד עולם. דעה רחבה זאת, ממותקת במתקה ודבשה של תורת אמת, צריכה להתלוות עם כל ארחותינו באחרית הימים, למחתם אורייתא בהיכלא דמלכא משיחא בהפיכת מריא למתיקא וחשוכא לנהורא⁷.

6. אורות הקודש ח"ב, עמ' תק"א-ב'

מדת הטוב והחסד, כשמתגברת בלבו של צדיק יסוד עולם, היא מגיעה באורה עד עומק העתיד היותר רחוק, עד עולם התיקון היותר עליון, שכל מר יומתק וכל רע יהפך לטוב, וכל חשך לאור. והוא מתעלה על כל המעשים ועל כל סדרי

העולם שבהוה, שמדת הדין מעכבת ועוצרת את הטוב, שלא יתפשט בכל מילואו, אבל הצדיק הטוב הוא לעולם מתגבר על כל, ודבק הוא במדת טובו, שהיא מדת הטוב העליון, המתגלה לו תמיד מהאור הגנוז לצדיקים לעתיד לבוא, שמעמקי טובו הוא מה שלא יבצר מהם להשפיע את טובם בהתרחבות גדולה, כפי חשק הטוב בפנימיותו, להיות טוב ומטיב לרעים ולטובים.

עליהם וסופם לחזור למוטב, והם שבי פשע ביעקב ואליהם יבא לציון גואל. ע"כ עלינו להיות בטוחים בחסדי השי"ת, הזוכר חסדי אבות להביא גאולה לבני בנים, שכל בנינו, אפילו הנדחים והאובדים לפי מראית-עין, יהיו למודי ד', והכתוב אומר (זכריה י ט'): «ובמרחקים יזכרוני וחיו את בניהם ושבו». כל הרע שבהם איננו כ"א חיצוני ובתוכיות הנשמה הכל טוב וקדוש, ע"כ הם מתעוררים לכמה מחשבות של יושר וצדק, אע"פ שהם תועים בדרכם ולא זו הדרך ולא זו העיר, מ"מ הרבה מהם דבקים באומה בכללה ומתפארים בשם ישראל, אע"פ שאינם יודעים בעצמם מפני מה ולמה, ואע"פ שהם מחקים בזה את האומות שהם דבקים עכשיו כל אחד בלאומיות שלו, מ"מ שורש מדתו של עשו הוא פורה ראש ולענה, מקור רשע ושפיכות דמים והורבן, ושורש ישראל הוא קדוש וטוב מוכן לצדק ויושר,

שהוא באמת דעת ד' בעולם. וזהו סוד «עני ורוכב על החמור» שאמרו בתק"ז שהוא דרא דעקבא דמשיחא, דהוא «טב מלגאו וביש מלבר», סוד «כלו הפך לבן — טהור», וחמור אע"פ שיש בו סמני טומאה יותר משאר בהמות טמאות. שמהן נמצאות שיש להן סמן-טהרה אחד, מ"מ יש בתוכיותו קדושה, שהרי הוא קדוש בבכורה, אלא שהיא גנוחה ומוסתרת מאד, וסופה להגלות ע"י העילוי של פדיון. ואלה הם דברים, שא"א לבארם בכל עמקם כ"א מפה לאחון בשעת רצון המוכשרת ליושבים לפני ד'.

עכ"פ הנני על משמרתי אעמדה לקרב ולא לרחק, ולקרב אפילו את המרוחקים בורע. וזאת תהי' כל מגמת תפלת כשרי ישראל, לקשר את כל נשמות עם ד' למקור החיים ולגלות את אור הקדושה הטמון בהם, ואין ערוך ושיעור לשמחת עולמים וחדות ד' הבאה מאתהפכא חשוכא לנהורא, וזאת היא עיקר התורה שנאמרת בהיכל משיח, כאמור בריש הוזהר. והיו נא דברי אלה לשמחת לב כ"ת ולב כל יראי ד' המצפים לישועתו באמת.

ידי"ע איה"ק הנ"ל

ואמנם שורש הימצא הרע בהנהגה — כבר פירשנוהו שהוא מטעם גילוי יחודו ית', שצריך לגלות הרע ולהניחו לעשות כל מה שבחוקו, להראות אחר כך יחוד שליטתו ית' בהחזירו אותו לטוב. ומטעם הזה, כל עוד שיתעלם ויסתיר פניו האדון ב"ה, ויניח לרע להתגבר עד הגבול האחרון שאפשר לו להתגבר, דהיינו עד חורבן העולם, ולא עד בכלל, הנה זה יהיה טעם יותר להיגלות ולהיראות אחר כך אמיתת יחודו ית', בתקנו את הקלקולים ההמה בכח שליטתו, והאור ניכר מתוך החושך, וכמו שביארנו לעיל כבר 456. על כן ברצות האדון ב"ה לקבוע הנהגת העולם לטובה, צריך שיסדר הנהגתו על פי הענין הזה השרשי של גילוי היחוד שזכרנו, שממנו נולד הימצא עתה הטוב ורע.